

Een witte vlek ingekleurd - Een aanvulling op het rapport 'Draaien om de werkelijkheid'

Door Ton Dijkstra

In september 2013 verscheen het rapport 'Draaien om de werkelijkheid' van de Commissie Michiel Baud c.s. over de dubieuze praktijken van de antropoloog prof. em. M.M.G. Bax. Het rapport verdeelt het onderzoek van Bax naar drie regio's: Ierland (c.1968-c.1978), Brabant (1973-1989) en Bosnië en Herzegovina (1985-1999 met vroeger veldwerk in Servië rond 1964) (Draaien pg. 29). Verwijzend naar een artikel van Richard de Boer in de Volkskrant staat in het rapport met betrekking tot het veldwerk in Ierland:

“Er zijn ook enige twijfels geuit over het veldwerk van Bax in Ierland (De Boer 2013) maar de commissie heeft dit element buiten beschouwing gelaten.” (Draaien pg. 14)

Ook het college van bestuur van de UvA zag mede naar aanleiding van een gesprek met de promotor van Bax af van nader onderzoek naar de dissertatie. Eerder had de promotor Jeremy Boissevain al in Folia aangegeven, dat het een erg goed proefschrift was. Hij vond het een uitstekend stuk werk, dat zeker niet verzonnen was. Hij vroeg zich af, of het zinvol en mogelijk was de kwaliteit van de dissertatie te onderzoeken. De promotie was immers in een andere tijd (veertig jaar geleden) verricht en bovendien was Boissevain's persoonlijk archief verloren gegaan. (Zie de artikelen in Folia van Dirk Wolthekker gedateerd 3 en 14 oktober 2013)

Maar was het, indien wij rekening houden met die andere tijd, wel zo'n goed proefschrift? Richard de Boer was bij navraag gebleken, dat Ierse wetenschappers voorbehoud plaatsten bij het beeld, dat Bax schetste van omvangrijke corruptie, omkoping en cliëntelisme in de lokale politiek.

“Het leek er indertijd op dat hij elk sterk verhaal dat hem werd verteld klakkeloos overnam” zegt antropoloog Lee Komito van University College Dublin. “Ik vermoed dat zijn voorstelling van zaken was gestoeld op overdrijving. Maar dat is gezien de aard van het onderwerp moeilijk te bewijzen.” (De Boer 2013).

Blijkbaar werd in die “andere” tijd in Ierland al getwijfeld aan de kwaliteit van het onderzoek van Bax.

Het is natuurlijk bijzonder lastig om nu, na het verstrijken van decennia, nog informanten van Bax te vinden, die gebeurtenissen kunnen bevestigen of weerspreken (informanten zijn niet meer te achterhalen, zijn overleden, kunnen zich gebeurtenissen niet goed meer herinneren, etc.). Door dit soort problemen moest de Boer zijn poging opgeven. Maar stel het zou je wel gelukt zijn, dan nog is de kans groot, dat je er weinig mee opschiet. Wanneer je namelijk in het rapport leest, dat de door Bax beschreven gebeurtenissen in de Balkan en Brabant aantoonbaar onjuist zijn, vraag je je af: Heeft hij die gebeurtenissen zelf verzonnen, of is hij door informanten misleid? Hij beriep zich op het laatste.

Doordat het rapport Draaien niet ingaat op het veldwerk van Bax in Ierland (waarop hij cum laude promoveerde), ontstaat een soort witte vlek in het begin van zijn carrière en blijf je met de vraag zitten, of het wel zo'n kwalitatief goed onderzoek was. Was dat door Bax geschetste beeld van omvangrijke corruptie, omkoping en cliëntelisme gebaseerd op het klakkeloos overnemen van sterke verhalen c.q. overdrijving? Was er misschien zelfs sprake van regelrechte fraude in de zin van dat hij data verzon?

De commissie Baud realiseerde zich, dat voor een diepgravende verificatie van het veldwerk van Bax een replica onderzoek nodig zou zijn. (Draaien pg. 7). In geval van Ierland bestond echter al een soort van heronderzoek, dat een paar jaar na het promotieonderzoek van Bax uitgevoerd werd. Op basis daarvan zijn de genoemde vragen met een zekere mate van waarschijnlijkheid te beantwoorden. De commissie was blijkbaar niet op de hoogte van het feit, dat ik voor mijn

doctoraalscriptie Culturele Antropologie/Niet-Westerse Sociologie in 1975/1976 tien maanden achtereen een soort heronderzoek uitvoerde in Limerick City (ik gaf de stad de schuilnaam Cathair na Habhann). Ik bracht bovendien voor en na die periode in dat stadje lange vakanties bij mijn Ierse schoonfamilie door en ook dan verkregen informatie en contacten gebruikte ik. Ik moet eerlijk toegeven, dat ik niet voor een soort heronderzoek naar Ierland toeging. Ik zou oorspronkelijk een onderzoek doen naar de gevolgen van de snelle industrialisatie en urbanisatie in het midden van het Westen van Ierland. Een Ierse hoogleraar hielp mij aan een aantal contacten, die ik daarvoor nodig had. Toen ik hem niet veel later bedankte, vertelde ik hem, dat mij opgevallen was, dat mensen mij voortdurend beoordeelden op basis van mijn aanverwanten en vrienden (ik was de schoonzoon van ..., de man van ... de vriend van...). Hij raadde mij aan mijn onderzoek daarop te richten. Dit Ierse personalisme vond hij een goed onderwerp voor een antropologisch veldonderzoek, want ik merkte als buitenstaander dingen op, waaraan Ieren gewend waren. Naar aanleiding van dit gesprek verlegde ik mijn onderzoek naar het verschijnsel personalisme (particularisme). Voor het Ierse personalisme ging ik uit van de definitie van Schmitt:

“personalism refers to a pattern of social relations in which people are valued for who they are and whom they know – not solely for what technical qualifications they possess. Where extreme personalism exists, family and friends determine one's chances for success.”
(scriptie pg.1)

Ieren zelf drukten dit gedrag uit met behulp van een groot aantal termen, die zij samenvatten met gezegdes als: 'It is not what you are, (but) it is who you are. It is not what you know, (but) it is who you know.' Deze gezegdes gaven de basis aan, waarop je moest handelen en tevens ook hoe je gebeurtenissen moest verklaren. Verklaringen van gebeurtenissen met behulp van relaties tussen de betrokkenen noemde ik 'wie-verklaringen'. (Hij kreeg die baan, omdat hij de neef is van.....). 'Wat-verklaringen' waren dan verklaringen in termen van kenmerken als leeftijd, opleiding, inkomen e.d. (Hij kreeg die baan omdat hij de opleiding ervoor had.)

De indeling van mijn scriptie geeft grof weg de fasering van de uitvoering van het verkennend veldonderzoek weer. Door iedere keer een ander aspect van het Ierse personalisme te belichten werd mij steeds duidelijker, dat het onderzoek van Bax oppervlakkig was. Laat ik in het kort die fasering aangeven en mij daarbij beperken tot een schets, die mijn kritiek op het onderzoek van Bax verduidelijkt.

DEEL I Elkaar kennen in Cathair na Habhann

In dit deel staat de ervaring, die ik zelf in Limerick met 'tracing' had, centraal. Onbekenden traceerden elkaar via relaties (bijvoorbeeld: 'Oh, ben jij de neef van... ik heb met hem op school in dezelfde klas gezeten'). Betrokkenen stelden zo vast, wie zij waren. Wat zij er vaak niet bij zeiden was, dat zij de ander daarmee tevens in categorieën plaatsten, die op wat-kenmerken gebaseerd waren. In de aan mijn veldwerk voorafgaande decennia was dit nog niet eens zo gek. Leden van dezelfde familie hadden bijvoorbeeld vaak hetzelfde of een overeenkomstig beroep, dito opleiding en dito inkomen. Om over partijvoorkeur en geloof maar niet eens te spreken. Dus terwijl de beoordeling via tracing schijnbaar volledig gebaseerd was op wie de ander was, speelde in de beoordeling van de ander blijkbaar toch indirect wat die ander was een rol.

Speelde dit gelijktijdig meespelen van wie en wat misschien ook een rol bij rekruteringsprocessen? Ik kwam op die vraag, doordat ik van informant voor dezelfde gebeurtenissen zowel een wie- als een wat-verklaring kreeg. Dit zijn de thema's van deel 2 en 3 van mijn scriptie.

DEEL II Over wie (en toch wat) je bent

Het kwam voor, dat informanten een gebeurtenis verklaarden aan de hand van de relaties tussen de betrokkenen, maar gelijktijdig ook een verklaring konden geven in termen van de wat-kenmerken van deze personen. Konden deze verklaringen gelijktijdig geldig zijn? Deze vraag sloot aan op een discussie, die antropologen in die tijd voerden. Voor sociale eenheden die op 'face-to-face'

rekrutering gebaseerd zijn ('action-sets', 'facties', e.d.), werd per definitie aangenomen, dat de rekrutering 'divers' verliep. Ego rekruteerde bijvoorbeeld zijn broer, die zijn vriend, die weer een cliënt, etc. Ego rekruteerde ook zijn buurman, die weer zijn zwager, etc. Er werd gekeken, of er in dit soort netwerken een patroon op basis van de aard van de relaties zat (bijvoorbeeld tussen gelijken dan wel ongelijken). Een deelnemer aan deze discussie ging echter een stap verder. Hij vermoedde, dat er een onderliggend structureel patroon kon zijn. Na een tip vond ik een oud archief, waarin o.a. documenten zaten, die betrekking hadden op een verkiezing, die in 1817 in Limerick City voor een parlamentszetel plaatsvond. Bijna 900 personen verschenen om te stemmen. Verkiezingen waren niet geheim en op een lijst staat per persoon bijvoorbeeld de sociaal-economische positie omschreven. In die tijd traden in de stad twee invloedrijke aristocratische Protestantse families op de voorgrond. De familie Verreker en de familie Perry. De Verrekers vormden de kern van een oligarchie, die het bestuur van de stad (de 'Corporation') in handen had en die zich vergreep aan bezit, belastingen fraudeerde, e.d. De beweging genaamd 'Independents' verzette zich daar tegen. Voor de verkiezing van 1817 waren de kandidaten: Majoor Verreker voor de Corporation-kliek en Lord Glentworth (een Perry) stelde John Tuthill kandidaat voor de Independents. Uit stemverklaringen en andere documenten blijkt, dat beide zijden verwanten, vrienden, cliënten, e.d. rekruteerden en dat mensen ook hun keuze zo konden motiveren ('Ik help de man, die mij een gunst bewezen heeft', e.d.). Dit was nog eens wie je was! Maar er was meer. Zowel voor- als tegenstanders wezen erop, dat Rooms Katholieken en niet tot de staatskerk behorende Protestanten deel uitmaakten van de Independents en dat het daarbij ging om invloedrijke kooplieden, waarvan ambachtslieden e.a. afhankelijk waren.. Wat het conflict tussen de Corporation en de Independents uitdrukte, was namelijk een sociale kwestie en wel de emancipatie van een opkomende grotendeels uit Katholieken bestaande middenklasse. Dat de aristocratische familie Perry aan hun kant stond, had te maken met de belangen, die deze familie bij die klasse had. Het was wie èn wat je was. Beide verklaringen waren geldig. Doordat de 'diverse' rekrutering niet geheel willekeurig verliep naar de kenmerken religie en sociaal-economische positie nam je door je vriend, patroon, verwant e.d. te helpen deel aan een emancipatie conflict. Hierdoor was het wie èn wat je was en waren beide verklaringen geldig! In 1817 verwoordden betrokkenen hun motief om op een kandidaat te stemmen met behulp van onderlinge interpersoonlijke relaties (Hij is mijn verwant, mijn vriend, mijn patroon e.d.). Maar de aanhang van de beide kandidaten, van de partijen die tegenover elkaar stonden, karakteriseerden zij als het ware met de frekwentieverdelingen van de factoren geloof en sociaal economische positie. Die frekwentieverdelingen verschilden. De rekrutering mocht dan 'divers' zijn, maar ze was daarmee nog niet willekeurig. Bleef je stil staan bij de wie-verklaring, dan verdween de aard van het conflict tussen de Corporation en de Independents onder tafel.

In dit deel van mijn scriptie (pg.55) komt Bax voor het eerst om de hoek kijken. Hij merkte over de rekrutering in de Ierse burgeroorlog (1922/1923) op, dat mensen niet zozeer vanwege trouw aan een partij, maar eerder vanwege persoonlijke loyaliteit in de oorlog betrokken raakten. Dit bevestigde in feite mijn betoog. Want ondanks dat veel mensen op deze wijze gerekruteerd konden zijn, was de aanhang van de in de burgeroorlog conflicterende kampen (en van de ermee verbonden partijen) verschillend. Aan de zijde die akkoord ging met het onafhankelijkheidsverdrag met Engeland, bevonden zich veel grote boeren en leden van de urbane middenklasse. De andere zijde bestond daarentegen voor een belangrijk deel uit kleine boeren. Zij hadden veel minder belang bij een goede economische relatie met Engeland.

In 1817 onderkenden mensen in Limerick dus al een methodologisch probleem, waarmee antropologen anderhalve eeuw later tijdens de discussie over het principe van diverse rekrutering worstelden: Je kan de eigenschappen van het ene integratie-niveau (model-niveau) niet zonder meer extrapoleren naar een ander niveau. Daarom moet je als onderzoeker oppassen met verklaringen van personalistisch denkende mensen. Zij zijn al snel geneigd sociale verschijnselen te reduceren tot interpersoonlijke relaties en individuele motieven. Ga je hier kritiekloos in mee, dan verval je al snel tot een atomistische denkwijze.

DEEL 3 Van wie naar wat je bent

Er was nog een tweede mogelijkheid, waardoor informanten een gebeurtenis op twee verschillende manieren konden beschrijven. De ene informant gaf dan een verklaring, die gebaseerd was op de relaties tussen de betrokkenen (wie-verklaring) en een ander noemde dat flauwekul en gaf een andere (wat-)verklaring.

De woorden 'pull' en 'pulling' (het gebruikmaken van relaties) hoorde ik het meest, wanneer het ging om het verkrijgen van werk, van huisvesting en van sociale voorzieningen (een uitkering, een pensioen e.d.). Een duidelijke algemene trend in de decennia voorafgaand aan mijn veldwerk was echter, dat inwoners hiervoor in steeds meer situaties op basis van onpersoonlijke criteria, die voor iedereen golden, beoordeeld werden. Steeds vaker ging het nog slechts secundair, of zelfs in het geheel niet meer, om wie je was. Maar niet iedere inwoner in Limerick City was zich daarvan bewust. Dit gold ook voor de sfeer van de lokale overheidsinstellingen en de lokale politiek.

De lokale overheden waren in Ierland na de onafhankelijkheid (1921), voor zover ze nog bestonden, stuk voor stuk corrupt. Zij werden in de loop van de tijd geüniformeerd tot één type County Council (in geval van steden kreeg het de naam County Borough Council) en daarbij werd tevens de macht van lokale politici teruggebracht. Belangrijk voor dit laatste was, dat geleidelijk in alle Counties het manager-systeem werd ingevoerd. In Limerick City geschiedde dit in 1934. Deze centraal benoemde managers namen een groot deel van de taken van de lokaal gekozen raadsleden (councillors) over. Met name werden aan raadsleden beslissingen ontnomen, die sterk openstonden t.a.v. persoonlijke en politieke invloed, maar veel inwoners begrepen dit niet.

In een samenleving waar personalisme een belangrijk verschijnsel is, is iedereen in principe een 'broker', een tussenpersoon. Je stapt niet zo maar op een onbekende af. Zo bevonden lokale politici in Limerick City zich in een schemergebied tussen door ambtenaren genomen routine beslissingen enerzijds en inwoners die niet in routine beslissingen geloofden anderzijds. Zij traden op als 'broker' en wel in die zin, dat zij als tussenpersoon een cliënt (inwoner) verbonden met een persoon (ambtenaar), die over de door de cliënt gewilde resources beschikte. In dit geval was afwijkend van de gangbare omschrijving van het begrip 'broker', dat deze politici geen doorslaggevende invloed op de beslissing hadden. Inwoners beseften dit niet altijd. De politicus kon of geven wat je wilde (je had er toch al recht op), of anders moest hij aantonen, dat hij in ieder geval zijn best voor je gedaan had. (Voor het laatste kreeg de politicus vaak een kopie bij het antwoord om aan zijn cliënt te geven.) Ik noemde het 'schijnbrokerage'. Achteraf denk ik, dat Ieren zelf voor deze politici woorden gebruikten, die de lading beter dekten. Zij werden 'messenger boys', 'messenger politicians' en 'errand runners' genoemd. Zij schreven brieven, hielpen bij het invullen van formulieren e.d., brachten die naar de juiste afdeling of ambtenaar en brachten het antwoord weer over naar de verzoeker. Het beeld, dat ik schetste, had niets te maken met grootschalige corruptie. Bovendien moeten wij bedenken, dat politici deze rol vooral vervulden voor de 'gewone man', voor inwoners die tot de laagste inkomens-categorieën behoorden. Inwoners van de volksbuurten in de stad waren bijna volledig afhankelijk van de door de lokale overheid verstrekte huisvesting ('corporation-houses') en zij deden vaker een beroep op uitkeringen, e.d. Daardoor vervulden in Limerick City vooral politici, die stemmen trokken in de volksbuurten, in grotere mate de genoemde rol.

Inwoners konden veronderstellen, dat relaties gebruikt waren (via 'tracing' waren er altijd wel relatie-koppelingen tussen personen te maken) en indien relaties inderdaad gebruikt waren, konden zij veronderstellen, dat dit effectief was geweest. Terwijl het gewoon om de door Lee Komito genoemde, door Bax mogelijk overgenomen, sterke verhalen kon gaan. Wanneer je een beetje doorvroeg, zo ervaarde ik, bleek dit ook.

Interessant is, wat ik hierover al in 1978 in mijn scriptie schreef:

“Gevallen die weergeven, hoe mensen hun relaties effectief gebruikten, zijn vaak erg spectaculair en deze zijn uitvoerig beschreven in de antropologische literatuur. Ik zelf kreeg tijdens mijn veldwerk ook veel van dergelijke gebeurtenissen te horen, maar van een aantal kon ik zonder meer aantonen, dat de gebeurtenis door een deel van de betrokkenen verkeerd

geïnterpreteerd was. Hierdoor werd ik geconfronteerd met het probleem van beeld en werkelijkheid.” (scriptie pg.96)

Ik merkte in mijn scriptie op, dat eerder onderzoekers zich al met de geldigheid van dergelijke door informanten gegeven interpretaties hadden beziggehouden. Zij en daar rekende ik Bax ook toe (scriptie pg. 97), stelden zich echter op het standpunt, dat het verschil tussen beeld en werkelijkheid er niet toe deed, zolang betrokkenen maar geloofden, dat zij de gebeurtenissen goed interpreteerden. In mijn scriptie liet ik aan de hand van voorbeelden zien, dat het er wel toe deed. Inwoners konden zich van veranderingen bewust worden, zij konden van hun geloof vallen! De overheid zelf was trouwens door middel van voorlichtingsmateriaal, het aanstellen van 'information-officers', e.d. begonnen om de schijnbroker's-rol van politici in een juister daglicht te plaatsen.

In feite was mijn veldonderzoek naar het Ierse personalisme met deel 3 afgelopen.

Maar ik vond het een onbevredigend einde. In de loop van mijn veldwerk was ik onbedoeld in het vaarwater van Bax terecht gekomen en hoewel mijn onderzoek in het begin niet toegespitst was geweest op personalisme in de (lokale) politiek, was op basis van de informatie, die ik verzameld had, mijn indruk, dat zijn promotie-onderzoek oppervlakkig was, dat zijn bootje, zijn theoretisch model, weinig diepgang had.

DEEL 4 Wie en wat je bent en issues in de Ierse politiek

Een jaar later (1977) stelde Jim Kemmy, een raadslid van Limerick City waarmee ik tijdens mijn veldwerk bevriend was geraakt, zich kandidaat voor een zetel in de Dáil Éireann (het Ierse Lager Huis). Dit gaf mij een zetje om verder te gaan en mij deze keer expliciet te richten op de rol van de persoonlijke factor in de Ierse politiek. In deel 3 was al aangetoond, dat het idee van een transactionele interpersoonlijke relatie tussen ambtenaar en politicus in hoge mate een fictie was. Maar hoe zat het dan met de relatie tussen politicus en kiezer?

In zijn promotieonderzoek gaf Bax voor de Ierse politiek een model van een 'political machine'. Zijn 'political machine' was een ego-gecentreerd interactie-systeem, dat bestond uit drie elementen. N.l.: 'a prize-producing part (bestaat voornamelijk uit ambtenaren), a prize-consuming segment (de kiezers) and a leader (de politicus) who connects the former two.' (zie scriptie pg.177) De relaties tussen de leider en de leden van de andere delen waren op een persoonlijke en vaak transactionele basis (in ieder geval domineerde het transactionele element in de relaties). Het bovenstaande model gold voor de politicus, die niet veel stemmen nodig had (de councillor). Voor een T.D. (Teachta Dála, een lid van de Dáil) bracht hij een laag tussen de politicus en de kiezers aan. Deze laag bestond uit mensen, die omschreven werden met 'broker's-broker'. Het begrip 'political machine' was niet nieuw en bovendien hield zijn promotor zich in die tijd o.a. met ego-gecentreerde netwerken bezig, waarin de mens als entrepreneur centraal stond.

Volgens Bax ontstonden die 'political machines', doordat veel Ieren particularistisch en parochiaal dachten en handelden, hetgeen nog versterkt werd door het bijzondere Ierse (en dat van Malta) kiesstelsel. Het kiesstelsel staat bekend onder de naam 'proportional representation by means of the single transferable vote in multi-member districts'. Overeenkomstig dit stelsel is het land voor de verkiezingen van de Dáil verdeeld in kieskringen. Per kieskring worden minimaal drie T.D.'s gekozen. (Limerick City vormde in 1977 met een deel van het omringende platteland de kieskring Limerick East met 4 zetels in de Dáil.) De stemming gaat dan als volgt: De kiezer krijgt een lijst met de namen van de kandidaten in zijn kieskring. Die kandidaten zijn alfabetisch naar hun naam gerangschikt. Personen, die kandidaat gesteld zijn door een partij kunnen, als zij het willen, de naam van hun partij achter de eigen naam vermeld krijgen. De kiezer zet dan 1, 2, 3, etc. achter de namen, maar hij hoeft de lijst niet uit te putten. Zijn eerste keuze is een 'number one' of 'first preference'. De telling begint met het vaststellen van de 'first preferences', die de kandidaten gekregen hebben. Heeft een kandidaat de kiesdeler gehaald, dan wordt het aantal stemmen, dat hij te veel heeft (zijn surplus), overgeheveld ('transferred') naar tweede keuzes. Wordt de kiesdeler niet gehaald, dan wordt de kandidaat met de minste 'first preferences' geëlimineerd en worden zijn stemmen verdeeld naar 'second preferences'. Op deze wijze ontstaat een hele reeks tellingen, die

eindigt wanneer alle zetels gevuld zijn. Dit kiesstelsel brengt politici in een situatie van extreme competitie naar stemmen. Ook politici van dezelfde partij, want de kiezer en niet de partij bepaalt de rangorde van de kandidaten. Toch bleek tijdens verkiezingen, dat de meerderheid van de kiezers de voorkeurstemmen eerst voornamelijk voor de kandidaten van dezelfde partij ('lock-up-voting') gebruikte. Bovendien was het voor politici, die niet door een partij kandidaat gesteld werden (z.g. Independents), niet eenvoudig een zetel in een Council te halen en in de Dáil zelf zaten meestal slechts een zeer gering aantal Independents. Bax kon de partijtrouw niet verklaren. Hij nam het daarom als uitgangspunt! Omdat politici van dezelfde partij in onderlinge competitie de ideologie van de partij niet tegen elkaar konden gebruiken, gebruikten zij volgens Bax er hun broker's-rol voor. Hij was van mening, dat hij een model gaf voor competitie tussen politici van dezelfde partij. Dat politici van dezelfde partij niet met elkaar op basis van de ideologie met elkaar konden competeren, was gewoon aantoonbare flauwekul. De twee grote Ierse partijen Fianna Fáil (FF) en Fine Gael (FG) en de kleinere Labour Party kenden namelijk vleugels. Ook de partijtrouw moeten wij nuanceren. In de eerste plaats vonden door verkiezingen verschuivingen ('swings') in de verdeling tussen partijen in de Councils en in de Dáil plaats. Ten tweede werden er, hoe moeilijk het ook was, toch Independents gekozen. En in de derde plaats was er inderdaad een minderheid, die met de voorkeuren dwars door partijen heen stemde ('cross-voting'). Van Dáil-verkiezingen uit de jaren 1950 en 1960 was bekend, dat 10 a 20 % van de kiezers, die hun 1e keuze op een kandidaat van één van de twee grootste partijen uitbrachten, zelfs de 2e keuze niet aan een kandidaat van dezelfde partij gaven. Dit lijkt een gering percentage van het totaal aantal kiezers in een kieskring. De individuele politicus moest echter de kiesdeler halen en die was veel lager dan het aantal uitgebrachte stemmen. (In 1977 brachten 44.903 inwoners in de kieskring Limerick East een geldige stem uit en de kiesdeler was 8981). Voor de individuele politicus kon dit geringe percentage van het totaal belangrijk zijn. Veel politici haalden namelijk met 'first preferences' de kiesdeler niet en waren daardoor gedwongen ook lagere keuzes aan te trekken. Door eerst een behoorlijk aantal 'first preferences' te halen konden zij een aantal tellingen overleven en in die tellingen 'transfers' verzamelen. (In 1977 waren in Limerick East pas na 10 tellingen alle 4 de zetels verdeeld). Kort en goed: Een feit was, dat je het beste kandidaat gesteld kon zijn door een partij. Dit was m.a.w. meestal een noodzakelijke voorwaarde. Maar hoe zat het dan met de persoonlijke factor? Keek je naar de motieven, die kiezers konden hebben om op een kandidaat te stemmen, dan werd er primair een onderscheid gemaakt tussen de 'party-vote' en de 'personal-vote'.

- 1) De 'party-vote'. De kiezer stemde op de persoon, omdat hij kandidaat van een bepaalde partij was.
- 2) De 'personal-vote'. De kiezer stemde op de kandidaat als persoon.

Bij dit laatste werden onder andere de volgende onderscheidingen gemaakt:

- a) De 'obligation-vote'. De kiezer stemde op de kandidaat, die als 'broker' voor hem was opgetreden.
- b) De 'sympathy-vote'. De kiezer hielp een kandidaat, die in een persoonlijke crisis-situatie verkeerde. Voorbeelden: De kandidaat zat nog te kort in de Dáil om pensioen te krijgen. Of de kandidaat zijn bedrijf was failliet en hij was verantwoordelijk voor een groot gezin, hij had de inkomsten van T.D. nodig. Een van de bekendste voorbeelden van de 'sympathy-vote' was het gebruik maken van 'bereavement'. D.w.z. overleed een politicus, dan lieten kiezers zijn zoon, of zijn dochter, of zijn weduwe niet in de steek, wanneer die kandidaat gesteld werd.
- c) De 'personality-vote'. De kiezer koos een bekende al dan niet markante persoonlijkheid (bijvoorbeeld sporthelden).
- d) De 'tribal-vote'. De kiezer stemde op een kandidaat, die uit de kieskring afkomstig was en er woonde. Vooral had de kiezer een voorkeur voor 'locals' (de kandidaat behoorde tot het deel van de kieskring waar de kiezer woonde).

De kiezer kon natuurlijk zijn keuze van een kandidaat baseren op een combinatie van motieven en kon dat per kandidaat anders doen. Omgekeerd konden politici op die motieven inspelen door 'vote-catching'. Daarbij waren ideaaltypisch twee extremen te onderscheiden.

- a) De 'party-vote-catcher': Deze politicus wilde voor de kiezers in de eerste plaats een partijman zijn.
- b) De 'personal-vote-catcher': Hij was een 'errand runner' en ging naar gebeurtenissen, waar veel mensen kwamen (bijv. begrafenissen). Kwam er een nieuwe fabriek, dan claimde hij, dat dit aan zijn werk te danken was. Hij bracht in de Council, of als 'backbencher' in de Dáil, pietluttige problemen uit de eigen kieskring naar voren, veroorzaakte er ruzies etc. Zo kreeg hij voortdurend aandacht van de media en liet hij zien, hoe hij zich inzette. Maar ook hij had vrijwel altijd een 'party-ticket' (kandidaatstelling door een partij) nodig. In het verkiezingsmateriaal van de partij en tijdens toespraken, die partijleiders gaven, werd hij als kandidaat genoemd en werd gevraagd op hem te stemmen. Maar in het verkiezingsmateriaal dat hijzelf verspreidde, of zelf liet verspreiden, noemde hij de partij slechts ter loops, of zelfs in het geheel niet. Zij waren gemakkelijk te herkennen aan 'crossvotes'.

Dit zijn uitersten. Politici probeerden veelal, zij het met een verschillende nadruk, op beide soorten motieven in te spelen. Het verschil tussen de 'personal-' en 'party-vote-catchers' kwam ook kwalitatief en kwantitatief in de Ierse politiek tot uitdrukking. Het grootste deel van de Councillors en de meerderheid van de T.D.'s tenderde naar het type 'personal-vote-catcher'. Het ging daarbij met name om boeren en kleine zakenlieden. Daar tegenover staat dat de typische 'party-vote-catchers' meestal tot de hoogste sociaal-economische strata behoorden en de hoogste opleiding hadden. Deze 'professionals' vormden slechts iets meer dan 20% van de T.D.'s en dit percentage lag in de lokale raden nog lager. Maar hun kwalitatieve betekenis was juist omgekeerd. Zij waren de partijleiders, de 'front-benchers' en de ministers.

In mijn scriptie liet ik aan de hand van voorbeelden zien, hoe in 1977 in kieskringen ingespeeld werd op de motieven, die mensen konden hebben om op een bepaalde kandidaat te stemmen. Het ging bij deze voorbeelden om lokaal gebruikte strategieën om zowel veranderingen in patronen van 'first preferences' ('primary conversion') als van lagere voorkeuren ('secondary conversion') aan te brengen. Zo werd bijvoorbeeld de keuze van kandidaten en de samenstelling van teams van zogenaamde 'runningmates' (kandidaten van dezelfde partij) daarvoor ingezet. Duidelijk werd, dat politici van verschillende partijen niet louter en alleen met behulp van partij-programma's/ideologieën met elkaar competeerden, maar ook allerlei aspecten van de persoonlijke factor tegen elkaar uitspeelden. Omgekeerd speelden kandidaten van dezelfde partij niet alleen in op allerlei aspecten van de persoonlijke factor, maar konden zij ook verschillen naar de mate, waarin kiezers hen met bepaalde onderdelen van de ideologie/partij-programma associeerden. Een voorbeeld, dat ik zeer uitgebreid behandelde, liet zien hoe politici zelfs de mate waarin kiezers hen met partijen associeerden, op een zeer persoonlijk wijze tegen elkaar konden uitspelen. Het betrof de nederlaag, die de bekende en beruchte Labour Party T.D. Stephen (Steve of Stevie) Coughlan tijdens de Dáil-verkiezing van 1977 leed. In mijn scriptie gaf ik hem en andere betrokkenen schuilnamen, maar ik zie daar nu van af. Zij zijn overleden en via internet zijn hun namen toch snel te achterhalen. Ik heb Bax een keer ontmoet en mij is altijd bijgebleven, dat hij, toen hij hoorde dat mijn vrouw uit Limerick City kwam, meteen over Stevie Coughlan begon. Een reden des te meer om dit geval hier in het kort naar voren te halen.

Gedurende de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig was de Labour Party allesbehalve een progressieve partij. Het bezat met betrekking tot sociale kwesties een zeer conservatieve vleugel. Het ging daarbij met name om T.D.s, die een aantal in het Westen gelegen kieskringen vertegenwoordigden. In deze kieskringen had de Labour Party wel een trouwe aanhang, maar die was te klein om de kiesdeler te halen. Met behulp van een 'personal-vote-catcher' kon de partij dan toch in zo'n kieskring de kiesdeler halen en was de partij in de Dáil een 'backbencher' rijker. Van dit bonte gezelschap was Steve op zijn minst één van de kleurrijkste. In 1970 werd hij in een tijdschrift als volgt omschreven:

“ ...personifying a parochialism and prejudice hitherto unknown at a national level – at least in recent times ” (Nusight, 1 mei 1970) ”.

Hij was een extreem voorbeeld van een 'personal-vote-catcher', die zeer goed wist in te spelen op het conservatisme en de vooroordelen van een deel van de inwoners van de kieskring. Voor een krant omschreef hij zichzelf kort en krachtig met:

“Steve Coughlan is a man you all know – a man who can be approached at all times”.

Steve zat sinds 1950 voor de kleine partij Clann na Poblachta (CnaP) in de City Council, maar een Dáil-zetel wist hij voor deze partij niet te winnen. Met de neergang van de CnaP zocht hij een andere 'party-ticket' en in 1961 trad hij toe tot de Labour Party. Dankzij zijn 'personal-votes' en de aanhang van de Labour Party vertegenwoordigde Steve de Labour Party niet alleen in de City Council maar ook in de Dáil als T.D. voor de kieskring Limerick East. Tussen Steve en de Labour Party ging het om een verstandshuwelijk en de relatie tussen hem en de partij was slecht. Hij was een zogenaamde Independent binnen een partij. Men vermoedde namelijk, dat een deel van de kiezers hem zonder 'party-ticket' trouw zou blijven.

Ook councillor Michiael (Mick) Lipper stapte begin jaren zestig van de CnaP over naar de Labour Party. Net als Steve ging het om een bekende persoonlijkheid (Lipper was een sportheld), maar daarnaast had hij kenmerken, die gunstig waren voor een Labour kandidaat. Verwanten hadden een rol gespeeld in de opkomst van de arbeidersbeweging. En terwijl Steve een bekende bookmaker en (ex-)kroeghouder was, was Lipper een vakbondsman, die zich tot een duidelijke partijman ontwikkelde. Tijdens de Dáilverkiezingen van 1969 en 1973 was Lipper de 'runningmate' van Steve. Een 'runningmate' als Lipper was belangrijk voor Steve, omdat een deel van de partijleden en van de partij-aanhangers Steve als een buitenstaander beschouwden. Uit partijtrouw zouden zij Steve wel tweede keuzes geven, maar de vraag was, of zij hem met 'first preferences' zouden steunen.

In de tweede helft van de zestiger jaren kwam een nieuwe generatie activisten naar voren, die de Labour Party om wilde vormen tot een progressieve socialistische partij en daarbij botste op de conservatieve vleugel. Zo ook in Limerick City waar de activisten in conflict kwamen met Steve. Daar was in 1963 de metselaar Jim Kemmy lid van de partij geworden. Hij was een actieve jonge vakbondsleider, die al snel lokaal en landelijk een rol in de partij speelde. Voor Ierse begrippen was Kemmy in allerlei opzichten (ook als het om sociale kwesties ging) radicaal. Na een reeks van conflicten met Steve en niet gesteund door een verdeeld landelijk bestuur verliet Kemmy in 1972 de partij.

Tijdens de lokale verkiezingen van 1974 werden er vijf Labour kandidaten in de uit 17 leden bestaande City Council gekozen. Steve en zijn door hem naar voren geschoven zoon Thady en daarnaast drie duidelijke partij- en vakbondsmensen (Mick Lipper, Frank Prendergast en Frank Leddin). Kemmy had zich voor het eerst kandidaat gesteld en hij werd als Independent in de Council gekozen.

In 1977 vond een Dáilverkiezing plaats. Kemmy stelde zich als Independent kandidaat en verrichtte daarmee de openingszet op links, waarmee de aanval op Steve's zetel in de Dáil begon. Kemmy zou vermoedelijk niet alleen het radicalere deel van de aanhang van de Labour Party achter zich kunnen krijgen, maar door zijn opstelling t.a.v. sociale kwesties zou hij ook stemmen uit andere partijen kunnen trekken. Bijvoorbeeld op basis van zijn inzet om ondanks tegenstand van de kerk en het wettelijke verbod op de verkoop van voorbehoedsmiddelen toch een Family Planning Clinic van de grond te krijgen. Bezien vanuit de landelijke leiding van de Labour Party zou het het beste zijn om met één kandidaat te komen. De 'labour-vote' zou anders nog verder gesplitst worden en daarmee was de kans groot, dat Kemmy, of een kandidaat van een andere partij, de zetel zou veroveren. Onder voorzitterschap van een landelijke partijleider beslisten de lokale afdelingen van de Labour Party, die tot de kieskring behoorden, eerst om slechts één persoon kandidaat te stellen en vervolgens werd Steve gekozen. Steve had daar belang bij. Tijdens de lokale verkiezing van 1974 was namelijk al gebleken, dat Steve's populariteit sterk afnam en dat Lipper een bedreiging vormde. Lipper noemde de uitverkiezing van Steve als enige kandidaat niet ten onrechte frauduleus. In Ierland kwamen namelijk afdelingen voor, die uitsluitend georganiseerd waren om een politicus aan voldoende stemmen voor een kandidatuur te helpen. Lipper's aanhangers kondigden dan ook aan,

dat zij de lokale organisatie zouden schoonvegen en zij verzochten het hoofdkwartier van de partij ook Lipper alsnog kandidaat te stellen (Leddin en Predergast waren het daarmee eens), maar het verzoek werd afgewezen. Vervolgens tekenden duizenden inwoners van Limerick een aan het hoofdkwartier van de Labour Party gerichte petitie om Lipper als kandidaat toe te voegen. Ook de R.K. bisschop en de Protestantse Dean tekenden de petitie en verklaarden daarmee, dat Lipper de enige Labour Party kandidaat was, waarop zij zouden stemmen! Ook dit verzoek werd afgewezen. Vervolgens stelde Lipper zich als Independent kandidaat. Hij verklaarde, dat hij, indien hij niet uit de partij gezet zou worden, zich aan de partijlijn zou houden. Bovendien waarschuwden zijn aanhangers de landelijke partijleiding hem niet te royeren, anders zouden van hoog tot laag leden uit de partij stappen. De landelijke leiding verklaarde van haar kant, dat de leden zich achter Steve moesten opstellen (een minister kwam dat ook nog in de stad zeggen) en dat over royementen pas op een bijeenkomst na de verkiezing kon worden gesproken.

De leuzen, waarmee de kandidaten de verkiezing ingingen, zijn veel zeggend m.b.t. de manier, waarop zij kiezers wilden trekken. Kemmy kwam met een links-radicaal, anti-nationalistisch en anti-clericaal programma samengevat in de slogan "a time for change".

In de landelijke door de Labour Party geplaatste advertenties werd Steve als kandidaat genoemd, maar in de advertenties die Labour voor de kieskring plaatste, werd het met de leus "Steve needs you" al persoonlijker. In de door hem zelf geplaatste advertenties en in de brieven die hij aan inwoners schreef, liet hij de partij zelfs geheel weg.

Ook Lipper en zijn aanhangers gingen op de persoonlijke tour. Als antwoord op "Steve needs you" kwam Lipper met "Labour needs me". En Leddin verklaarde bijvoorbeeld: "We did not leave the PartyThe Party left us..."

Dankzij de openingszet van Kemmy ging een verdeeld Labour rollend door de stad.

Maar laten wij voor de drie 'linkse' kandidaten naar de uitslag kijken. Zij behaalden de volgende 'first preferences':

Lipper	5224
Coughlan	3553
Kemmy	2333

Na de 6^e telling werd Kemmy geëlimineerd. Hij had toen 2920 stemmen. Daarvan gingen er 222 naar Steve en 1585 naar Lipper. Na de 8^e telling vond de eliminering van Steve Coughlan plaats. Hij had toen 4380 stemmen. Daarvan gingen 1726 transfers naar Lipper. Mede hierdoor haalde Lipper in de 9^e telling de kiesdeler. Lipper werd verweten, dat hij door de 'sympathy-vote' had gewonnen. Hij ontkende dit en beweerde dat hij via de 'party-vote' de kiesdeler gehaald had en dat hij de partij-aanhang achter zich verenigd had. Ik concludeerde in mijn scriptie, dat beide visies juist waren. Lipper had de sympathy-vote op een bijzondere manier gebruikt. Hij vroeg namelijk op een persoonlijke wijze niet om steun als privé-persoon, maar om steun als een partij- en vakbondsman, die in de steek was gelaten voor iemand, die in feite een buitenstaander was. Hoe Steve door Lipper en Kemmy geïsoleerd was, bleek o.a. uit het volgende: Was Lipper eerder geëlimineerd dan Kemmy, dan ging ongeveer 70% van de transfers naar Kemmy.

Alle bij dit conflict betrokken councillors konden door inwoners benaderd worden en waren bereid als 'errand runner' op te treden. Van hen was Coughlan degene, die dit het meest etaleerde en erom bekend stond. Hij was trouwens ook een meester in het bespelen van andere motieven, die bij de 'personal-vote' een rol konden spelen. Toch verloor hij door de wijze, waarop Lipper en zijn aanhangers de 'party-vote' in een persoonlijke dimensie plaatsten. Probeer dit geval maar eens met het model van Bax te duiden!

In mijn scriptie beschreef ik ook, hoe partijen bij de keuze van kandidaten, bij de samenstelling van teams van 'runningmates', bij 'covering' (het verdelen van kandidaten over een kieskring) en bij 'gerrymandering' (de herziening van de grenzen van een kieskring) rekening konden houden met wat voor soort kiezers er in een kieskring woonden. Het had bijvoorbeeld meestal geen zin om de leider van een boeren-organisatie in een stedelijke volkswijk kandidaat te stellen. Om vast te stellen

wat voor kiezers in een kieskring woonden, analyseerden de partijen kieskringen naar kenmerken als beroep, huisvesting e.d. Kandidaten en partijen wisten dan, welke problemen er in de kieskring speelden, welke delen van het partij-programma zij daar als issue konden gebruiken. Lokaal gebruikte strategieën waren namelijk verbonden met de door de partij landelijk vastgestelde strategie. Zo vroegen de twee partijen, die in 1977 een coalitie-regering vormden (de FG en Labour) de eigen aanhangers om eerst op kandidaten van de eigen partij te stemmen en om daarna door te gaan met kandidaten van de coalitie-genoot. De FF wilde dit juist voorkomen. Zo werd bijvoorbeeld in kieskringen waar de FG aanhang onder boeren had, deze boeren er door de FF op gewezen, dat een voor boeren door de coalitie ingevoerde belasting uit de koker van Labour kwam. De twee grote Ierse partijen, die uit de splitsing van de nationalistische beweging voortkwamen, waren namelijk na de Tweede Wereld Oorlog van ideologische partijen steeds meer partijen met een sociaal-economisch programma geworden.

Om kort te zijn: Voortbordurend op de eerdere delen spitste ik deel 4 toe op de betekenis van de persoonlijke factor in de Ierse politiek. Ten slotte vergeleek ik in dat deel mijn analyse en interpretatie met het werk van Bax en de uitkomst was voor hem vernietigend. Hij onderkende zelf in zijn werk tegenstrijdigheden, maar hij kon daarvoor geen afdoende verklaring of oplossing geven en hij noemde zelf verschijnselen, die zijn model falsificeerden, maar daar ging hij gewoon aan voorbij. (Zie bijv. scriptie pg. 195 t/m 197 en voetnoot 25 pg. 208 t/m 210.) Hij was voor mij een voorbeeld van een onderzoeker, die oppervlakkig onderzoek deed, methodologische fouten maakte en al doende de empirie zodanig selecteerde, dat het in zijn model paste, zijn model bevestigde. In mijn scriptie vatte ik het kort en bondig samen: Bax had slechts oog voor één verschijnsel. N.l.:

“de door hem geïsoleerde transactionele relatie tussen individuen. Hij atomiseert m.a.w. de Ierse politiek” (scriptie pg. 196)

Ter verontschuldiging van Bax kan worden aangevoerd, dat het verzamelen van positieve gevallen om het gebruikte model te ondersteunen in die tijd in de antropologie niet geheel ongebruikelijk was, maar dit maakte zijn onderzoek nog niet “zeer goed” of “uitstekend”. Vanuit de methodologie was er toen al volop kritiek op die aanpak en dit was ook binnen de antropologie doorgedrongen, maar blijkbaar nog niet tot iedereen..

Als aanvulling op het rapport Draaien maakt mijn scriptie in elk geval zichtbaar, dat het heilig verklaren van zijn theoretisch model van af het begin de rode draad in het werk van Bax is geweest. Het begon met Ierland en het zette zich afgaande op het rapport Draaien daarna blijkbaar als een glijdende schaal voort met het 'onderzoek' van Bax in Brabant en in de Balkan.

Typerend is ook, dat Patricia Romijn voor haar proefschrift feiten in het Theoretisch Perspectief van Bax moest frommelen. Dit gaf haar hoofdpijn “want eerlijke is eerlijk, als je iets niet zeker weet, moet je dat wel aangeven” (De Volkskrant 15-04-2013).

Het beeld dat ik in mijn scriptie schetste week af van het beeld van omvangrijke corruptie, omkoping en cliëntelisme in de lokale politiek. Kwam het door het tijdsverschil tussen het veldwerk van Bax en dat van mij? Maar het grootste deel van mijn veldwerk, waardoor ik zijn onderzoek steeds oppervlakkiger vond, verrichtte ik in de periode 1975/1976 (daarop zijn de delen 1, 2 en 3 grotendeels gebaseerd) en dat was slechts een paar jaar na het onderzoek van Bax. Was er misschien sprake van het verschil tussen platteland en stad? Hij verbleef immers in een klein plaatsje en ik in de grotere plaats Limerick City. Een stedelijke omgeving sluit echter personalisme niet uit en Limerick City was in die tijd nog grotendeels een conservatief provincie stadje. De grote transformatie naar het moderne Limerick City was nog maar net begonnen.

Kwam het verschil misschien door een verschil in aandacht? Dit heeft vermoedelijk mede een rol gespeeld. Mijn veldonderzoek had een explorerend karakter naar het bredere verschijnsel personalisme, hierdoor kwam ik niet meteen vast te zitten aan een theoretisch model m.b.t. de relaties, die politici met ambtenaren en kiezers zouden hebben en kon ik verworven inzichten mee

laten spelen in een volgende stap. Bovendien had ik tijdens mijn studie een uitgesproken belangstelling voor methoden en technieken van onderzoek, waardoor ik o..a. belangstelling had voor zogenaamde drogredeneringen van een verkeerd model niveau.

Ik ben echter bang, dat het toch vooral ging om een verschil in de “ambachtelijke” kwaliteit van het veldwerk. Mij viel in die tijd op, dat veldonderzoek in de antropologie nogal eens de betekenis had gekregen van niet meer dan: 'Ik ben er geweest, ik heb er geobserveerd en ik heb er geïnterviewd'. Wat vergeten werd, was dat juist participatie van de participerende-observerende methode een rol in antropologisch veldwerk had gespeeld. Door die participatie werd je gesocialiseerd in de denkwijzen en gedragingen van de onderzochten. Zelf verzamelde ik voor mijn scriptie vrijelijk op allerlei manieren data, maar participerende-observatie speelde een belangrijke rol (zie scriptie aanhangsel pg 202 e.v. en noot 26).

De klemmende vraag is natuurlijk: Fraudeerde Bax in die zin, dat hij voor zijn Ierse publicaties data verzon? Ik had dit idee toen niet en ik heb dit idee ook nu nog niet. Zelf kreeg ik ook allerlei sterke verhalen te horen, waarom zou Bax dan de moeite gedaan hebben ze te verzinnen? Indien ik onder het motto “Never let the truth get in the way of a good story” mijzelf kritiekloos beperkt had tot de interpretaties, die personalistisch denkende, vooral de wat oudere, informanten gaven (de sterke verhalen, de veronderstellingen), had ik ook net als Bax een overdreven beeld van corruptie, omkoping en cliëntelisme gegeven. De volgende bondige uitspraak, die Zanic deed m.b.t. het onderzoek van Bax in Herzegovina, zou dan ook op mij van toepassing zijn geweest:

“One could call it a textbook example of what emerges when local wishful thinking and an ignorant field-worker meet.” (Draaien pg. 24)

Wie mijn scriptie leest, snapt meteen, dat deze uitspraak ook voor het eerder plaatsgevonden Ierse onderzoek van Bax geldt.

Ik las het rapport Draaien in 2015 en ben toen nagegaan, of mijn scriptie op de UvA te vinden was. Mijn scriptie was daar niet en ik kreeg te horen, dat het wel opgeruimd zou zijn. Toch is het wonderlijk, dat niemand de commissie-Baud op mijn onderzoek wees. Vanuit Nederland werd mijn veldwerk via briefwisselingen begeleid door Nico Kielstra. Bij het schrijven van de scriptie werd ik daarna eerst begeleid door Prof. Jeremy Boissevain. Toen na een aantal hoofdstukken duidelijk werd, dat mijn onderzoek negatief voor Bax zou uitvallen, vond hij (als promotor van Bax) het zuiverder de begeleiding verder aan een ander (Jojada Verrips) over te laten. Ik was het met hem eens. (Dit is de verklaring voor de verschuiving in de begeleiding, zie scriptie pg. 205 noot 1). Uiteindelijk is mijn scriptie beoordeeld door een commissie bestaande uit Boissevain, Kielstra en Verrips. De commissie-Baud heeft contact gehad met Boissevain en Verrips. (Draaien bijlage 2, pg.1). Prof Baud bevestigde mij per mail, dat zij de commissie niet van mijn onderzoek op de hoogte stelden. Verrips deelde mij later mee, dat Boissevain en hij inderdaad niet aan mijn scriptie gedacht hadden en hij was zo vriendelijk na al die jaren wederom een door mij geschreven stuk (een eerdere versie van het bovenstaande) van kritiek te voorzien.

Een kopie van mijn scriptie is dankzij mevrouw Janneke Staaks van de Bibliotheek UvA in 2016 toegevoegd aan het project om de door de heer Bart van Heerikhuizen op een zolder gevonden scripties (die aan vernietiging ontsnapt waren) te digitaliseren. Het is te vinden in Scripties Online.

Voor mijn doctoraalexamen verkreeg ik, net als voor mijn kandidaats-examen, de aantekening 'cum laude'. Het bovenstaande heeft dan ook niet als doel mijn toenmalige begeleiders na te trappen, maar ik vind wel, dat het door de commissie Baud c.s. geschetste beeld aangevuld moet worden.

Literatuur:

In de schets van mijn scriptie heb ik afgezien van verwijzingen naar publicaties en noten, die zijn in overvloed in de scriptie te vinden.

Baud, M., S. Legêne en P. Pels, 'Draaien om de werkelijkheid. Rapport over het antropologisch werk van prof. em. M.M.G. Bax.' Amsterdam, 9 september 2013

Boer, R. de, 'Het kaartenhuis van hoogleraar Bax.' De Volkskrant 13 april 2013.

Dijst, Ton, 'Cathair na Habhann: Over wie en wat je bent in een Ierse stad'
Doktoraalscriptie Culturele Antropologie/Niet-Westerse Sociologie, Antropologisch-Sociologisch Centrum, Universiteit van Amsterdam, 1978 (218 pg.)

Romijn, P., 'Mart Bax' ingezonden brief in De Volkskrant, 15 april 2013.

Wolthekker, D. 'UvA-promotor van Bax is persoonlijk archief kwijt.' Folia
3 oktober 2013

'Geen aanvullend onderzoek naar Bax.' Folia 14 oktober 2013